

В.І. Вербицька¹, В.М. Бредіхін²

¹Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Україна

²Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИМИ РИЗИКАМИ

У статті розглянуто сучасний стан системи управління інвестиційними ризиками та наголошено на специфіці проблеми протікання інвестиційних процесів, що суттєво обмежує прикладні можливості наявних підходів до вирішення цієї проблеми. Виникнення проблемного питання спричиняє пошук нових шляхів і методів контролю всього спектру номінацій джерел загроз та небезпек у рамках зазначеної системної пари об'єктивних та суб'єктивних обставин. В роботі досліджено класифікацію ризиків інвестиційної діяльності та окреслено внутрішні чинники системи управління ризиком. Було доведено, що найбільш небезпечними факторами в ході реалізації проектів є пожежі, вибухи, різні виробничі аварії, технічні збої і т. ін. Також до цієї групи факторів було віднесено несподівану зміну законодавства, безвідповідальність партнерів, нечесну конкуренцію, оскільки вони теж є причинами ризикових ситуацій. Як висновок було узагальнено комплекс заходів попередження та усунення наслідків ризику, що покладено в основу розробленої схеми управління інвестиційними ризиками.

Ключові слова: інвестиційні ризики, класифікація ризиків, фактори ризику, прогнозування ризиків, попередження ризиків, усунення ризиків.

Постановка проблеми

Протягом останніх років спостерігається значне підвищення інтересу до системи управління інвестиційними ризиками як серед науковців, так і серед управлінського складу підприємств, і це явище посилюється у зв'язку з трансформаційними процесами, які відбуваються в суспільстві через різке збільшення їх невизначеності.

У сучасній економічній літературі представлений досить широкий спектр наукових публікацій, що охоплюють різні управлінські аспекти, пов'язані з активізацією інвестиційних процесів економіки. При цьому провідним імперативом розвитку сучасної економічної думки в даній предметній галузі є пріоритет репродуктивного потенціалу інвестицій в економічних системах, що виявилось у значній кількості досліджень, присвячених управлінню ними на макро-, мезо- та мікрорівнях.

Тим не менш, питання, пов'язані з різноспрямованістю сприйняття інвестиційних ризиків, зокрема, як можливостей, та такі, що розкривають його специфічні характеристики, залишаються не повністю реалізованими. Внаслідок цього вирішення проблеми управління інвестиційними ризиками залишається незабезпеченим адекватним інструментарієм, що враховує специфіку протікання інвестиційних процесів, що суттєво обмежує прикладні можливості наявних підходів до вирішення цієї проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідження джерел та наукової літератури щодо визначення особливостей існування інвестиційного ризику та управління ними на підприємствах показує наявність значного інтересу дослідників до означеної проблеми. Серед великої кількості досліджень автори виділяють сучасні праці Алієвої С.Т. [1], Бегун С.І., Кулинич М.Б. [2], Дашко І.М. [3], Крета І.З., Петрушки І.О. [4], Старостіної А.О., Кравченко В.А. [5], Супрун С.Д., Хачатрян В.В. [6], Ткач С.М. [7], Федорчак О. [8], Яблонської А.В. [9] та ін.

Автори цих та багатьох інших робіт намагались визначити сутність, види та механізм утворення інвестиційного ризику, його теоретичні основи та прикладні аспекти, вплив на напрями інвестиційної діяльності підприємства, дослідити теорію і практику ризик-менеджменту. В той самий час, враховуючи значення проведених наукових досліджень, окремі аспекти управління інвестиційними ризиками підприємств не знайшли свого вирішення та залишаються предметом наукових дискусій.

Мета статті

Мета статті полягає у дослідженні сутності інвестиційного ризику та наведенні класифікації ризиків, пов'язаних з інвестиційною діяльністю на сучасному підприємстві.

Виклад основного матеріалу

В системі підприємництва під ризиком прийнято розуміти ймовірність настання будь-якого несприятливого випадку (події), який тягне за собою різного роду втрати. До таких видів втрат відносять і отримання фізичних травм, і втрату майна, і навіть отримання доходів нижче очікуваного розміру і т.д.

До теперішнього часу в ризикології та ризик-менеджменті сформувалося досить стійке уявлення про детальний спектр номінацій джерел загроз та небезпек у рамках зазначеної системної пари об'єктивних та суб'єктивних обставин. У багатьох роботах окреслюються такі групи небезпек та загроз, що призводять до виникнення ризику в економічній діяльності, зокрема, інвестиційної: природні явища та техногенні ризики; політичні та соціально-політичні; ринкові; помилки та прорахунки при розробці проектів; зриви планів робіт; злочини. Аналогічні загрози та небезпеки характерні при виникненні інвестиційного ризику, що є специфічним видом, поняття якого синтезується на основі загального визначення ризику, проте несе особливості, породжені його віднесенням до особливої господарської активності. Поняття інвестиційного ризику є вужчим, порівняно з визначенням ризику загалом, проте успадковує всі його риси. Оскільки інвестиційний ризик належить виключно до економічної діяльності, його дефініція конструюється на розширювальному тлумаченні ризику, не залучаючи його звичайне, вузьке розуміння.

Отже, інвестиційний ризик – це свідомі ініціація суб'єкта інвестиційної діяльності певного інвестиційного проекту, у реалізації якого можливе отримання додаткового прибутку чи виникнення збитків, тобто недоотримання прибутку. Значимо, що органічно ризик притаманний будь-якому інвестиційному проекту, тому друга частина даного визначення має додатковий уточнюючий характер і визначає обставини наслідування поняттям інвестиційного ризику особливостей економічного змісту ризику в цілому. У зв'язку з цим будь-яка інвестиційна діяльність завжди є ризикованою, оскільки наслідки реалізації конкретного інвестиційного проекту, або їх сукупності завжди носить невизначений щодо наслідків характер.

Діяльність сучасного підприємця передбачає наявність певної частки ризику. Заздалегідь визначивши характер і можливі масштаби вірогідного ризику, підприємець бере його на себе. Кожного разу, коли керівник підприємства вирішує інвестувати кошти, щоб отримати прибуток, він бере на себе відповідальність за всі наслідки, які, в свою чергу, можуть позначитися на діяльності підприємства. Також керівник повинен мати на увазі

ймовірність можливих збитків і навіть банкрутства підприємства.

Інвестиційний ризик являє собою ймовірність відхилення величини фактичного інвестиційного доходу від величини очікуваного доходу. Основними завданнями при проведенні інвестиційної діяльності є виявлення ризиків, можливість їх прогнозування та обліку. Виконання цих завдань є частиною загальної стратегії підприємства, яка спрямована на забезпечення економічної стабільності підприємства. Для цього доцільно згрупувати можливі ризики за ступенем їх негативного впливу для фірми. Класифікація ризиків інвестиційної діяльності представлена на рисунку 1.

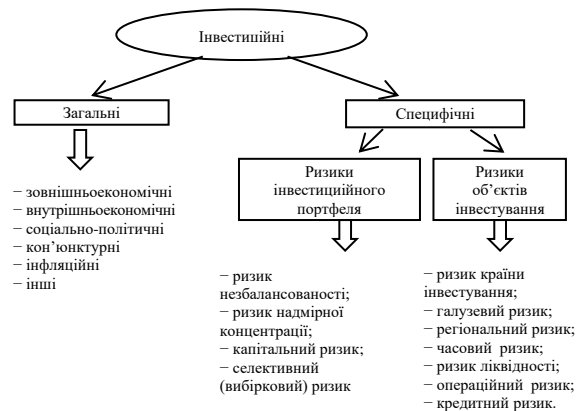


Рис. 1. Класифікація ризиків інвестиційної діяльності

В даному випадку проектні ризики поділяються на часткові, допустимі, критичні і катастрофічні ризики. Існує наступна класифікація ризиків:

1) за часом виникнення ризиків інвестиційного проекту:

- ризики, які виникають на підготовчій стадії інвестиційної програми;
- ризики, пов'язані з визначенням обсягу інвестицій;
- ризики, пов'язані безпосередньо з функціонуванням інвестиційних коштів.

2) по об'єктах докладання інвестиційної діяльності:

- ризик фінансового інвестування. Даний ризик характеризує погано продуманий підбір фінансових інструментів, за допомогою яких здійснюється інвестування. Також він пов'язаний з фінансовими труднощами, або навіть банкрутством конкретних емітентів, і непередбаченими змінами умов інвестування, в числі яких прямий обман інвесторами і т.п.;
- ризик реального інвестування. Цей ризик обумовлений нераціональним вибором місця розташування об'єкта, який будується, порушеннями термінів договору в процесі постачання будівельних

матеріалів і обладнання. Також істотними факторами є значне збільшення цін на інвестиційні товари, підбір некваліфікованого або несумлінного підрядника і інші чинники, які можуть затримати введення в експлуатацію об'єкта інвестування або скоротити дохід в процесі подальшої його експлуатації.

3) за формами власності: ризик державного інвестування; ризик приватного інвестування; ризик іноземного інвестування; ризик спільного інвестування.

4) за характером участі в інвестуванні: ризик прямого інвестування; ризик непрямого інвестування.

5) за організаційними формами: ризик інвестиційних програм; ризик інвестиційного проекту; ризик інвестиційного портфеля.

6) по періоду інвестування: ризик короткострокового інвестування; ризик довгострокового інвестування.

7) за регіональною ознакою: ризики інвестування всередині держави; ризики інвестування за кордоном.

8) за джерелом виникнення: систематичний (або ринковий); несистематичний (або специфічний).

Зовнішньому середовищу найбільш притаманні динамічність, різноманіття та інтегрованість. Динамічність передбачає, що зовнішнє середовище досить швидко змінюється. Її завданням є створення системи управління ризиком, яка буде адаптована до зовнішнього середовища. Це має на увазі, що система не буде чинити опір змінам зовнішнього середовища, а буде змінюватися разом з нею. Різноманіття полягає у взаємодії підприємства з великою кількістю об'єктів. В сучасних умовах цими об'єктами є акціонери, клієнти, конкуренти, інвестори, органи влади та інші.

Внутрішні чинники системи управління ризиком включають в себе: специфіку діяльності підприємства, а саме, його політику, стратегію і тактику діяльності; організаційну структуру; кваліфікацію персоналу. До основних рис внутрішнього середовища відносяться: прагнення до виживання на економічному ринку; постійне вдосконалення, розвиток діяльності, спрямований на пристосування до зовнішнього середовища; наявність цілісності всіх елементів функціонування підприємства. Якщо брати управління ризиком як систему, то у ній існує набір процесів, що представляють собою елементи управління ризиком.

Ризик дуже проблематично усунути повністю. Однак ризиком можна керувати. Щоб зменшити ймовірність настання ризикових ситуацій, ризик потрібно заздалегідь оцінити, розрахувати наслідки його настання, розробляти заходи щодо його усунення.

Перерахований комплекс засобів і являє собою систему управління ризиком. Він представлений на рисунку 2.

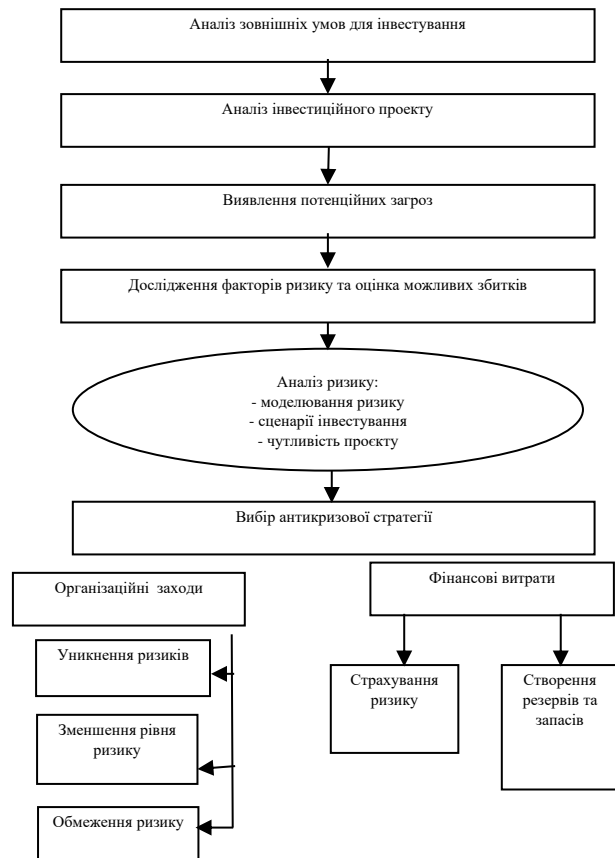


Рис. 2. Управління інвестиційними ризиками [10]

Будь-який інвестиційний процес передбачає невизначеність його результатів. Ці результати залежать від безлічі факторів, які можна згрупувати:

1) фактори, які неможливо передбачити заздалегідь, оскільки вони носять випадковий характер. Це можуть бути зміна політичної ситуації, зміна світових цін, зміни в діях ділових партнерів;

2) фактори, які залежать від природних умов;

3) фактори, які пов'язані з тим, що наявна інформація неповна, а методи обробки даних є недосконалими у своєму застосуванні;

4) фактори, які унеможливають процес точного планування підсумків інвестування внаслідок недостовірності зібраної інформації;

5) фактори, що залежать від людської психології і поведінки людей, що працюють з інвестиційним проектом;

6) помилки або невдалі рішення менеджерів;

7) поломка або тимчасовий вихід з ладу обладнання.

Найбільш небезпечними факторами в ході реалізації проектів є пожежі, вибухи, різні виробничі аварії, технічні збої і т.д. Також до цієї групи факторів можна віднести несподівану зміну

законодавства, безвідповідальність партнерів, нечесну конкуренцію, оскільки вони теж є причинами ризикових ситуацій.

Діловий ризик безпосередньо залежить від виду діяльності, яким займається підприємство. Існує ряд умов, які впливають на кожне підприємство і складаються відповідно з галуззю діяльності. Цей вплив проявляється в зниженні попиту на товар, зменшенні ціни, збільшенні витрат і т.д. Дані фактори призводять до невизначеності щодо доходів майбутніх періодів, а в подальшому і до сумнівів інвесторів про реальність доходів на даному підприємстві.

Висновки

Будь-який інвестиційний процес передбачає невизначеність його результатів, а ризик дуже проблематично усунути повністю. Однак ризиком можна керувати [10]. Важливість оцінки ризику обумовлюється тим, що він є одним з головних критеріїв вибору об'єкту інвестування. Прийняття зважених рішень в сфері управління ризиками потребує не тільки його оцінки, а й різноманітного аналізу факторів, за якими здійснюється класифікація даного виду ризику. Для забезпечення економічної стабільності підприємства доведена доцільність групування можливих ризиків за ступенем їх негативного впливу для фірми.

Узагальнення комплексу заходів, що передують та супроводжують процес інвестування з точки зору прогнозування, попередження та усунення наслідків ризику покладено в основу розробленої схеми управління інвестиційними ризиками. В свою чергу, управління інвестиційними ризиками вимагає чіткого усвідомлення змісту та сутності, а також, не в останню чергу, його класифікації.

Література

1. Алиева С.Т. Управление инвестиционными рисками // *Економічний вісник Донбасу*. – 2020. – № 1(59). – С. 33–36.
2. Бегун С.І. Ризики в інвестиційній діяльності [Електронний ресурс] / Бегун С.І., Кулинич М.Б. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/reader/153583850>
3. Дашко І.М. Сутність, види та механізм утворення інвестиційного ризику промислових підприємств // *Науковий вісник НЛТУ України*. – 2010. – Вип. 20, Т. 2. – С. 198–204.
4. Крет І.З. Інвестиційний ризик та його вплив на напрями інвестиційної діяльності підприємства / Крет І.З., Петрушка І.О // *Економіка та управління підприємствами*. – 2018. – Вип. 28-1. – С. 160–164.
5. Старостіна А.О. Ризик-менеджмент: теорія і практика / Старостіна А.О., Кравченко В.А. – К. : ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2004. – 200 с.
6. Супрун С.Д. Особливості управління інвестиційними ризиками на підприємствах ЗЕД / Супрун С.Д., Хачатрян В.В. // *Економіка та управління підприємствами*. – 2017. – Вип. 12. – С. 372–376.

7. Ткач С.М. Управління ризиками інвестиційної діяльності в регіоні теоретичні основи та прикладні аспекти : моногр. – Львів : Ін-т регіон. дослідж. НАН України, 2015. – 234 с.

8. Федорчак О. Інвестиційні ризики та інвестиційний потенціал України: державно-управлінський аспект // *Державне управління та місцеве самоврядування*. – 2017. – Вип. 2(33). – С. 84–93.

9. Яблонська А.В. Дослідження інвестиційних ризиків // *Науковий вісник НЛТУ України*. – 2011. – Вип. 21(7). – С. 277–282.

10. Рижков В.Ю. Управління інвестиційними ризиками в підприємницькій діяльності / Рижков В.Ю., Вербицька В.І. // *Актуальні проблеми сучасної економіки та підприємництва : матер. Всеукр. наук. конф. студентів та молодих науковців*. – Покровськ : ДонНТУ, 2018. – С. 88–91.

References

1. Alieva, S.T. (2020). Upravlenie investitsionnymi riskami. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu*, 1(59), 33–36. [in Russian]
2. Behun, S.I., Kulynych, M.B. Ryzkyky v investytsiynii diialnosti. URL: <https://core.ac.uk/reader/153583850> [in Ukrainian]
3. Dashko, I.M. (2010). Sutnist, vydy ta mekhanizm utvorennia investytsiynoho ryzkyku promyslovykh pidpriemstv. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, 20(2), 198–204. [in Ukrainian]
4. Kret, I.Z., Petrushka, I.O. (2018). Investytsiynyi ryzkyk ta yoho vplyv na napriamy investytsiynoi diialnosti pidpriemstva. *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy*, 28(1), 160–164. [in Ukrainian]
5. Starostina, A.O., Kravchenko, V.A. (2004). *Ryzkmenedzhment: teoriia i praktyka*. Kyiv, IVTs «Vydavnytstvo «Politehnika». [in Ukrainian]
6. Suprun, S.D., Khachatryan, V.V. (2017). Osoblyvosti upravlinnia investytsiynymy ryzkykamy na pidpriemstvakh ZED. *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy*, 12, 372–376. [in Ukrainian]
7. Tkach S.M. (2015). *Upravlinnia ryzkykamy investytsiynoi diialnosti v rehioni teoretychni osnovy ta prykladni aspekty*. Monohrafiia. Lviv, In-t rehion. doslidzh. NAN Ukrainy. [in Ukrainian]
8. Fedorchak, O. (2017). Investytsiyni ryzkyky ta investytsiyni potentsial Ukrainy: derzhavno-upravinskyi aspekt. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*, 2(33), 84–93. [in Ukrainian]
9. Yablonska, A.V. (2011). Doslidzhennia investytsiynikh ryzkykiv. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, 21(7), 277–282. [in Ukrainian]
10. Ryzhkov, V.Yu., Verbytska, V.I. (2018). Upravlinnia investytsiynymy ryzkykamy v pidpriemnytskii diialnosti. *Materialy Vseukrainskoi naukovoï konferentsii studentiv ta molodykh naukovtsiv «Aktualni problemy suchasnoi ekonomiky ta pidpriemnytstva»*. Pokrovsk, DonNTU, 88–91. [in Ukrainian]

Рецензент: д-р екон. наук, доцент О.І. Дмитрієва, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Україна.

Автор: ВЕРБИЦЬКА Вікторія Іванівна
кандидат економічних наук, доцент, доцент каф.
обліку і оподаткування
Харківський національний автомобільно-дорожній
університет
E-mail – verbytska67@gmail.com
ID ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7103-6738>

Автор: БРЕДІХІН Володимир Михайлович
кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри
комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Харківський національний університет міського
господарства імені О.М. Бекетова
E-mail – bredixinv@gmail.com
ID ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6063-5046>

METHODOLOGICAL APPROACHES TO INVESTMENT RISK MANAGEMENT

V. Verbytska¹, V. Bredikhin²

¹Kharkiv National Automobile and Highway University, Ukraine

²O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine

The article considers the current state of the investment risk management system and emphasizes the specifics of the problem of investment processes, which significantly limits the applied capabilities of existing approaches to solving this problem. It is emphasized that any investment activity is always risky, because the consequences of a particular investment project or a combination of them always have unpredictable consequences. The main tasks in conducting investment activities are to identify risks, the ability to forecast and account for them. The authors propose their vision of the concept of investment risk. The importance of risk assessment is due to the fact that it is one of the main criteria for choosing an investment object. Making informed decisions in the field of risk management requires not only its assessment, but also a variety of analysis of the factors by which the classification of this type of risk. To ensure the economic stability of the enterprise, the expediency of grouping possible risks according to the degree of their negative impact on the firm has been proven. The classification of risks of investment activity is investigated and the internal factors of the risk management system are outlined. Internal factors of the risk management system include: the specifics of the enterprise, namely, its policies, strategies and tactics; organizational structure; staff qualifications. It was proved that the most dangerous factors in the implementation of projects are fires, explosions, various industrial accidents, technical failures, etc. This group of factors also included unexpected changes in legislation, irresponsibility of partners, unfair competition, as they are also the causes of risky situations. As a conclusion, a set of measures to prevent and eliminate the consequences of risk was summarized, which is the basis of the developed investment risk management scheme.

Keywords: investment risks, risk classification, risk factors, risk forecasting, risk prevention, risk elimination.